

Nr 45

Utlåtande i anledning av motioner angående användningen av RFSU:s upplysningsskrift Samspel i skolundervisningen samt om granskningen av läromedel i sexualkunskap och av bredvidläsningsböcker i sexualundervisning.

I de likalydande motionerna I: 292 av herr *Torsten Andersson* och II: 370 av herrar *Lindberg* och *Johansson* i Skärstad hemställes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära att RFSU:s upplysningsskrift Samspel i dess nuvarande form icke må användas i skolans sexualundervisning.

I de likalydande motionerna I: 743 av herr *Sveningsson* och II: 933 av fru *Heurlin* hemställes, att riksdagen måtte uttala att sådana bestämmelser bör meddelas att samtliga läromedel i sexualkunskap blir föremål för granskning av statens läroboksnämnd.

I motionen II: 554 av herrar *Nelander* och *Hamrin* i Jönköping hemställes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär att de för sexualundervisningen utgivna bredvidläsningsböckerna blir föremål för vederbörlig granskning.

Samtliga ovannämnda motioner har hänvisats till allmänna beredningsutskottet, som upptagit dem till samtidig behandling.

Motionerna

I de likalydande motionerna I: 292 och II: 370 anföres, att den ökade sexualundervisningen i skolan inte medfört nedgång i förekomsten av könssjukdomar bland barn eller färre havandeskap i de lägre tonåren. Undervisningen till trots har en försämrad situation inträtt i dessa avseenden. Detta ger anvisning om att sexualundervisningen i nuvarande form inte är till fyllest. Motionärerna finner mycket tala för att undervisningen borde åtföljas av klarare normgivning och av uppfordran till vidgat personligt ansvarstagande. Tendenser i motsatt riktning har emellertid förekommit bl.a. på grund av att undervisningsmateriel som inte underställts skolöverstyrelsen för granskning och godkännande kommit till användning. Motionärerna anför RFSU:s skrift Samspel som exempel härpå och vänder sig mot uttalanden i denna skrift angående sexuellt samliv i de lägre tonåren och om preventivmedelsrådgivning åt barn under

15 år. Vidare anför motionärerna att individen i ett annat avsnitt av skriften fritas från förpliktelser mot familj och medmänniskor.

Motionärerna uttalar, att en publikation som indirekt påverkar till ansvarslöshet, lösaktighet och olaglighet inte motsvarar de krav som man har rättighet att ställa på undervisningsmateriel i skolan. Det är enligt motionärerna synnerligen anmärkningsvärt att allmänna medel används till spridning av en skrift där mänskliga, etiska, lagliga och sociala angelägenheter behandlas så lättvindigt och ensidigt.

I de likalydande motionerna I: 743 och II: 933 framhålls, att andra läromedel än de som enligt Kungl. Maj:ts kungörelse om granskning av vissa läroböcker (SFS 1948: 613) betraktas som läroböcker inte är underkastade den i kungörelsen avsedda granskningen.

Motionärerna erinrar om att i gällande handledning för undervisningen i sexualkunskap uttalas, att undervisningen allvarligt måste hävda den uppfattningen, att avhållsamhet från sexuellt samliv under uppväxtåren är det enda skolan med gott samvete kan rekommendera. Motionärerna anför att det under de senaste åren har tillkommit litteratur i sexualkunskap, vars innehåll inte står i överensstämmelse med handledningens målsättning. Sålunda anföres följande i boken *Samspel* — riktad till bl. a. trettonåringar: »De flesta människor startar ett sexuellt samliv därför att de tycker om varandra och dras till varandra. Somliga börjar tidigt — i de lägre tonåren — medan det för andra inte känns naturligt förrän senare. Man kan inte säga att det ena är rätt och det andra fel.»

Enligt motionärerna är det helt otillfredsställande att läromedel kan förekomma som strider mot gällande handledning, eftersom det ankommer på vederbörande skolstyrelse att avgöra beträffande alla läromedel, som inte är läroböcker i kungörelsens mening.

I motionen II: 554 anföres, att det för sexualundervisningen i skolorna och i radio/TV har utgivits flera bredvidläsningsböcker. Mot ett par av dessa böcker — »Vägen till mognad» och »Samspel» — har skarp kritik riktats, och det måste enligt motionärerna konstateras, att båda böckerna förbisett de etiska synpunkterna. I denna del saknas sålunda helt överensstämmelse med den av skolöverstyrelsen angivna målsättningen och inriktningen av undervisningen i ämnet. Enligt motionärernas mening borde därför dessa och liknande böcker för ämnet bli föremål för granskning av skolöverstyrelsen eller statens läroboksnämnd och — i den mån böckerna brister i överensstämmelse med skolöverstyrelsens direktiv — åtgärder i frågan vidtas.

Granskning och antagande av läroböcker

Enligt kungörelsen den 30 juni 1948 (nr 613 med senare ändringar) om granskning av vissa läroböcker, 1 §, må i de i kungörelsen angivna skolformerna endast sådana av trycket utgivna läroböcker antagas till använd-

ning vid undervisningen, som finns uppförda å en i enlighet med bestämmelserna i kungörelsen upprättad läroboksförteckning.

Med läroböcker förstås enligt kungörelsen bl. a. — såvitt nu är i fråga — egentliga läroböcker i teoretiska läroämnena.

Enligt 2 § har en särskild nämnd, statens läroboksnämnd, att ta den befattning med upprättandet av läroboksförteckningen, som anges i kungörelsen.

Enligt 4 § avgör nämnden efter granskning av läroboken om den skall uppföras på läroboksförteckningen. Vid granskningen skall bl. a. iakttas, att lärobokens innehåll står i överensstämmelse med gällande undervisningsplaner eller kursföreskrifter, att överensstämmelse i huvudsak råder mellan de kursmoment som behandlas i läroboken och de som är föreskrivna för de klasser eller stadier, för vilka boken är avsedd, att lärobokens innehåll är objektivt och vederhäftigt och såvitt möjligt överensstämmande med den vetenskapliga och pedagogiska utvecklingen på området samt att läroboken såväl i fråga om innehåll som i språkligt och formellt hänseende är lämpad efter lärjungarnas ålder och mognad.

Ledamot av nämnden som har från nämndens beslut avvikande mening äger enligt 9 § påkalla, att yttrande i ärendet inhämtas av skolöverstyrelsen. Har skolöverstyrelsen i sådant yttrande gjort erinran mot nämndens beslut, skall nämnden enligt 7 § uppta ärendet till förnyad prövning. Nämndens i anledning därav fattade beslut skall tillställas skolöverstyrelsen, som äger hänskjuta ärendet till Kungl. Maj:t för prövning och avgörande.

Läroböcker antages av skolstyrelsen efter förslag av rektor och hörande av ämneskonferensen eller vederbörande lärare (skolstadgan 5 kap. 18 § och 11 kap. 16 § jämte motsvarande bestämmelser i andra författningsrum).

Sexualundervisningen i grundskolan

Skolöverstyrelsen har 1956 utgivit »Handledning i sexualundervisning», vilken med viss komplettering omtryckts senast 1967.

I handledningen framhålls bl. a. att en svårighet vid uppläggningsen av ämnet är avvägningen mellan dess olika komponenter. Det påpekas, att om undervisningen göres ensidigt biologisk-medicinsk, och om lärarna härmed anser sig ha fyllt sin uppgift, får ungdomen lätt en ofullständig bild av människans kärleksliv. Å andra sidan måste de lärare, som hyser betänkligheter mot en tillräckligt grundlig biologisk sexualupplysning och är benägna att behandla den delen av ämnet alltför kortfattat och ytligt, försöka övervinna sina svårigheter. Annars får, framhålls det, inte de överväganden och diskussioner av etisk och psykologisk art, som skall vila på det primära biologiska kunskapsunderlaget, tillräcklig resonans för att tjäna sitt fostrande syfte.

Vidare utsågs i handledningen, att ett annat av sexualundervisningens många problem är att anpassa det meddelade lärostoffet till elevernas utvecklingsnivå. Svårigheterna anges möta främst vid undervisningen av elever i åldern 13—17 år. Det framhålles att det är av den största vikt, att framställningen genomgående sker med takt, omdöme och finkänslighet. Undervisningen får inte vara verklighetsfrämmande, men den får å andra sidan inte anpassas efter sådana normer för livsföringen, som inte är föredömliga eller önskvärda med hänsyn till de enskilda individernas och samhällets bästa.

I handledningen framhålles, att undervisningen allvarligt måste hävda den uppfattningen, att avhållsamhet från sexuellt samliv under uppväxtåren är det enda skolan med gott samvete kan rekommendera. I annat sammanhang påpekas vidare, att det är av vikt att med kraft understryka preventivmedlens endast relativa skyddsverkan. Vid framställningen måste klart sägas ifrån, att kännedomen om den vid användningen av preventivmedel minskade risken för havandeskap och könssjukdomar inte får leda till den uppfattningen, att sexuella förbindelser utan skada skulle kunna inledas mellan ungdomar i uppväxtåldern.

I den av skolöverstyrelsen utgivna läroplanen för grundskolan uttalas under avsnittet Allmänna anvisningar för skolans verksamhet, att sexualundervisningen målmedvetet skall inriktas på att förebygga alltför tidiga förbindelser mellan ungdomar. Skolöverstyrelsen framhåller emellertid att det i detta sammanhang är mera på sin plats att söka hjälpa eleverna till rätta än att uppträda som domare.

Sexualundervisning ges på alla stadier av grundskolan. På *lågstadiet* (årskurserna 1—3) ingår sexualundervisning som ett av huvudmomenten i hembygds-kunskap »i för barnen naturliga sammanhang». I anvisningarna och kommentarerna till kursplanen i ämnet uttalas, att samtalen om hemmet, om far, mor och syskon ofta bildar en naturlig utgångspunkt för en förberedande sexualundervisning. Denna bör bl. a. om möjligt ske i samarbete med hemmen.

På *mellanstadiet* ingår sexualundervisning bland huvudmomenten i kursplanen för naturkunskap och kommer enligt förslaget till disposition av en studieplan i detta ämne in i årskurserna 5 och 6. Undervisningen bör huvudsakligen meddelas i samband med undervisningen om människokroppen och i anknytning till hälsoläran samt avse en sådan orientering om könslivets biologi, hygien och etik, som är avpassad efter elevernas mognadsgrad. Det framhålles att eleverna under slutet av mellanstadiet behöver få diskutera samlevnadsproblem och inställning till det motsatta könet samt de moraliska normer för sitt uppförande, som varje människa bör ålägga sig.

På *högstadiet* (årskurserna 7—9) förekommer sexualundervisning bland huvudmomenten i biologi i årskurserna 7 och 9. Sexualundervisning före-

kommer även i kristendomskunskap, där enligt kursplanen samverkan skall ske med biologi beträffande sexualkunskap.

I anvisningarna och kommentarerna till huvudmomenten i biologi förklaras att den enskilde läraren har stor frihet att inom huvudmomentens ram göra stoffurvalet med hänsyn till de mål som uppställs för undervisningen och att till tid och omfång disponera stoffet.

Några särskilda anvisningar och kommentarer om sexualundervisningen i årskurs 7 lämnas inte i läroplanen. I årskurs 9 däremot bör, framhålls det, sexualundervisningen få ett relativt fylligt utrymme. Det betonas att det är viktigt, att sexualundervisningen inte endast förmedlar kunskap i anatomi och fysiologi. Psykologiska och etiska synpunkter måste ovillkorligen finnas med.

Under rubriken Hjälpmedel i kursplanen för biologi sägs bl. a., att biologiinstitutionen bör förfoga över en relativt välförsedd boksamling. Med hjälp av denna bör intresserade elever kunna fördjupa sig i skilda avsnitt av kursen, och här bör också läraren ha tillgång till för undervisningen nödvändig litteratur.

Remissyttranden

Utskottet har inhämtat yttranden över samtliga här behandlade motioner från skolöverstyrelsen och statens läroboksnämnd och har vidare berett Stockholms skoldirektion och Målsmännens riksförbund tillfälle att avge yttrande över de likalydande motionerna I: 292 och II: 370. Därjämte har Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU) inkommit med en skrift i anledning av sistnämnda motionspar.

Motionerna I: 292 och II: 370

Skolöverstyrelsen anför:

Skolan har ett stort ansvar bl. a. vad gäller undervisning och fostran på sexuallivets område, men SÖ finner angeläget framhålla att skolan endast är *en* påverkande faktor i den unge tonåringens liv. Uppenbarligen finns i dagens samhälle flera andra faktorer som spelar en minst lika stor roll vid tonåringens attitydbildning — faktorer som skolan inte kan påverka. Med hänsyn till dessa faktorerets styrka kan det rådande läget på tonårssexualitetens område lika gärna tas som ett tecken på att skolans sexualundervisning verkligen utgör en positivt uppbyggande kraft som ett tecken på att den inte är till fyllest. Förekomst av könssjukdomar och av yngre tonårsmödrar kan aldrig med fog anföras som ett kriterium på hur skolans undervisning lyckats.

I ett pluralistiskt samhälle måste skolans uppgift vara att allsidigt orientera om olika livsåskådningar. Skolans undervisning syns därvid *icke* böra utformas auktoritärt och normativt men väl så att den leder till en *normbildning*. För sexualundervisningen måste gälla samma allmänna målsättning som för andra delar av undervisningen. En närmare utveck-

ling av vad detta synsätt leder till i fråga om skolans sexualundervisning måste emellertid anstå i väntan på resultatet av utredningen rörande sexual- och samlevnadsfrågor i undervisnings- och upplysningsarbetet.

Motionärernas konstateranden om innehållet i RFSU:s skrift *Samspel* syns vara i allt väsentligt korrekt. Den aktuella skriften kan uppenbarligen inte läggas till grund för skolans sexualundervisning. Den kan inte heller sägas täcka någon lucka bland läromedlen i vad avser de delar av skriften som tar upp för skolans sexualundervisning relevanta frågor. Skriften syns emellertid just i den utformning den fått kunna tjäna som illustration till hur en grupp i samhället ser på samlevnadsfrågorna.

Med hänsyn till dels att beslut om inköp av läromedel fattas av den kommunala skolstyrelsen, dels att frågan om granskning, produktion och distribution m.m. av läromedel behandlas av pågående läromedelsutredning torde enligt SÖ:s mening det av motionärerna rekommenderade generella *förbudet mot att använda skriften* i skolans sexualundervisning dock inte vara lämpligt eller möjligt. Frågor i skolan av eleverna föranledda av deras enskilda inköp och studium av skriften liksom andra praktiska skäl talar också emot ett generellt förbud mot användning av skriften i skolans undervisning.

Statens läroboksnämnd hänvisar till kungörelsen om granskning av vissa läroböcker och framhåller att läroböcker innehåller hela lärostoffet i ett ämne för en eller flera årskurser, medan separata framställningar av delmoment av lärostoffet inte är läroböcker i författningens mening utan bredvidläsningsböcker.

Nämnden erinrar om att den tidigare enligt åläggande utgivit rådgivande förteckningar över bredvidläsningsböcker men på egen begäran befriats från denna skyldighet (SFS 1957: 13).

Nämnden anför vidare:

Under årens lopp har flera förlag hos nämnden ansökt om uppförande på läroboksförteckningen av separata framställningar i sexualkunskap. Böckerna har därvid granskats i vanlig ordning, men inte uppförts på läroboksförteckningen, emedan böckerna inte är läroböcker i författningens mening. Nämndens beslut har regelmässigt föregåtts av samråd med skolöverstyrelsen. Även Utredningen rörande sexual- och samlevnadsfrågor i undervisnings- och upplysningsarbetet (USSU 64) har rörande ett par ärenden konsulterats av nämnden.

Den i motionen nämnda upplysningsskriften *Samspel* har av RFSU ej underställts läroboksnämndens granskning.

Nämnden erinrar slutligen om att läromedelsutredningen har i uppdrag bl. a. att förutsättningslöst utreda frågan om läromedelsgranskningen i dess helhet. Utredningen har därvid att ta ställning till frågan om den karaktär som en eventuell statlig granskning av bredvidläsningsböcker och liknande hjälpmedel bör ges.

Stockholms skoldirektion har överlämnat utdrag av protokoll den 21 december 1967, utvisande behandlingen av frågan om användningen i skolorna av boken *Samspel*.

I det uttalande, som skoldirektionen beslöt göra, hänvisas inledningsvis till läroplanen och gällande anvisningar. Vidare uttalas att Samspel enligt direktionens uppfattning inte har karaktär av lärobok och ej torde bli föremål för granskning av statens läroboksnämnd. Boken behandlar endast några av de kursmoment, som sexualundervisningen omfattar, och är därför närmast jämställd med bredvidläsningslitteraturen, vilken som regel inköps av rektorerna vid de enskilda skolorna efter förslag av vederbörande ämneskonferens. Samspel är liksom annan bredvidläsningslitteratur avsedd att användas som komplement till den muntliga undervisningen och till den ordinarie läroboksframställningen. Skoldirektionen har inget att erinra mot att skriften inköpes efter förslag av ämneskonferensen i ämnet biologi.

Mot direktionens beslut reserverade sig fem ledamöter.

Skoldirektören har till protokollet anmält avvikande mening med hänvisning bl. a. till ett uttalande den 19 oktober 1967 av skolöverstyrelsens expert i frågor om sexualundervisningen, vari bl. a. anförts att Samspel helt saknar de psykologiska och etiska synpunkter, som enligt läroplanen för grundskolan ovillkorligen måste finnas med. Skoldirektören tar speciellt avstånd från bokens uttalande i frågan när ett sexuellt samliv kan startas.

RFSU anför om bakgrunden till initiativet att framställa ett nytt läromedel att skolöverstyrelsens handledning i sexualundervisning allmänt erkänts vara föråldrad och att handledningens intentioner blott i begränsad omfattning blivit förverkligade.

Riksförbundet erinrar om att det ankommer på utredningen rörande sexual- och samlevnadsfrågor i undervisnings- och upplysningsarbetet (USSU 64) att lägga grunden för en ny sexualundervisning i skolorna. Emellertid är bristen på moderna läroböcker och läromedel enligt riksförbundets mening så påtaglig, att resultatet av utredningens verksamhet inte kunnat inväntas.

Riksförbundet betonar behovet av elementär saklig upplysning om sexuallivet och planerat föräldraskap och framhåller vidare, att Samspel inte avser att täcka hela behovet av undervisning om sexuallivet utan att skriften medvetet är begränsad att behandla tre delområden, där den unge enligt förbundets erfarenhet är i särskilt behov av grundkunskaper, nämligen sexualitetens olika uttrycksformer, hur graviditet uppstår samt olika preventivmetoder och deras användningssätt. Det är riksförbundets bestämda uppfattning, att kunskaper kan meddelas på dessa tre områden utan omedelbart samband med etisk vägledning. Det tillkommer enligt skolöverstyrelsens handledning skolan att vid undervisningen i ämnet främja elevernas sedliga fostran och att inskräpa, att sexuell återhållsamhet bör iakttagas till dess individen är i stånd att bilda hem samt vårda och uppfostra sina barn. Då det är allmänt känt, att denna handlednings målsättning i mycket ringa grad kommit att prägla elevernas faktiska beteende, har det syntts riksförbundet desto viktigare att lämna underlag för grundkunskaper avsedda att förebygga personliga tragedier.

Riksförbundet anför vidare att man, utöver nyhetsmaterialet och recensionerna till Samspel, vilka genomgående är mycket positiva, kan urskilja tre grupper av ställningstaganden. Kritiken från *de religiösa kretsarna* är klarast och mest vederhäftigt redovisad av Samkristna skolnämnden, som klagar på bristen av etisk och kulturell överbyggnad i framställningen. *I skolstyrelser och bland lärare* har man känt tvekan om lämpligheten att begagna boken i undervisningen. Denna tvekan kan undanröjas genom hänvisning till att skriften inte ges ut för att vara annat än ett läromedel på de tre ovan nämnda delområdena av sexualundervisningen. *Eleverna i grundskolans högsta klasser och SECO* har vid många tillfällen offentligen uttalat sig till förmån för Samspel och framhållit dess förtjänster i förhållande till undervisningen i övrigt och till övriga läroböcker och läromedel.

Inom riksförbundet har diskussionen kring Samspel givit anledning till överväganden inför färdigställandet av en ny, förbättrad upplaga. Det har rått enighet om önskvärdheten att i den nya upplagan fasthålla huvudlinjen, som innebär, att RFSU avhåller sig från normdirigering. Några formuleringar, som har vantolkats av vissa kritiker inom den kristna falangen, har skrivits om för att hindra nya — grundlösa — påståenden, att RFSU skulle vilja uppmuntra till ansvarslös promiskuitet och det redan före 15 års ålder. På begäran från många håll har ett kort avsnitt om gonorré tillfogats.

I vad avser motionärernas krav på förbud mot användning av Samspel uttalar RFSU, att skolans undervisning i första hand skall ge eleverna kunskap om sexualitetens olika uttrycksformer, om människans fortplantning samt i samband därmed om olika preventivmetoder och deras användningssätt. En grund av faktiska kunskaper på området är nödvändig för att bereda den enskilde möjligheter till personlig uppfattning och moraliskt ställningstagande. I anslutning till de av motionärerna anförda synpunkterna att sexualundervisningen skall ha som mål att bekämpa könsjukdomarna bland barn och förhindra havandeskap i de lägre tonåren anför RFSU, att Samspel just på dessa båda områden är sakligt upplysande utan att driva skräckpropaganda.

Påståendet att normgivningen i skolan har försummats därför att undervisningsmaterialet inte underställts skolöverstyrelsen är enligt RFSU obestyrkt och grundlöst. Fastmer förhåller det sig så, att tillgången på modernt och sakligt undervisningsmaterial ger lärarna mer tid till samtal och diskussioner och uppfördan till personligt ställningstagande.

RFSU betonar betydelsen av de lokala skolmyndigheternas rätt att själva besluta om inköp och användning av läromedel.

RFSU anför vidare synpunkter i anledning av yttrandena från skolöverstyrelsen, Stockholms skoldirektion, statens läroboksnämnd och Måls-männens riksförbund jämte synpunkter på aktionen mot Samspel.

RFSU hemställer att motionerna inte föranleder någon riksdagens åtgärd.

Målsmännens riksförbund hänvisar till protokollsutdrag fört vid sammanträde med förbundets arbetsutskott, vari antecknats bl. a. att en statlig utredning för närvarande arbetar med översyn av anvisningarna för skolans sexualundervisning, att regler för antagande av lärobok har meddelats i skolstadgan, att boken såvitt förbundet har sig bekant inte vid någon skola ålagts eleverna till användning vid undervisningen och att bifall till motionerna skulle medföra otillbörligt ingrepp i den kommunala bestämmanderätten. Vidare uttalas att det är önskvärt att den sittande utredningens arbete påskyndas.

Med hänvisning till ett till protokollsutdraget fogat yttrande från ledamoten i förbundets styrelse, docenten Kerstin Höök, uttalas att förbundet intet har att erinra mot att skriften används såsom bredvidläsningsbok.

I docent Hööks yttrande har sammanfattningsvis anförts att skriften *Samspel* i sina första två kapitel uppfyller de intentioner som RFSU angivit i sitt förord, medan kapitlet *Samspel* är ofullständigt och bör kompletteras avsevärt. Då skriften enligt RFSU:s förord bara avser att ta upp vissa aspekter kan den givetvis inte användas som lärobok; den bör däremot kunna komma till användning som bredvidläsning och för lärarorientering.

De likalydande motionerna I: 743 och II: 933 samt motionen II: 554

Skolöverstyrelsen hänvisar till direktiven för läromedelsutredningen och anför, att den i motionerna aktualiserade frågan är under utredning, varför ett beslut enligt motionernas hemställan skulle föregripa utredningsarbetet, vilket skolöverstyrelsen inte kan nu finna befogat.

Statens läroboksnämnds yttrande har i huvudsak samma lydelse som det ovan redovisade yttrandet över de likalydande motionerna I: 292 och II: 370.

Uttalande av riksdagens justitieombudsman

Med anledning av från enskilt håll gjord hemställan om JO:s prövning av det lagenliga i att anvisningar som ges i avsnittet *Samlag* i boken *Samspel* genom skolornas försorg får lämnas minderåriga har JO efter hörande av skolöverstyrelsen gjort ett uttalande den 13 september 1968.

I uttalandet lämnas en redogörelse för vad som gäller beträffande skolundervisningen i sexualkunskap speciellt i grundskolan samt för vissa avsnitt i skolöverstyrelsens »Handledning i sexualundervisning». JO erinrar vidare om det utredningsuppdrag som lämnats utredningen rörande sexual- och samlevnadsfrågor i undervisnings- och upplysningsarbetet och upplyser att utredningens arbete, enligt vad som inhämtats, inte torde kunna slutföras förrän tidigast år 1970.

JO framhåller för egen del bl. a. följande.

Det är självfallet att synen på sexualundervisningen och innehållet i denna undervisning förändras i takt med utvecklingen av samhället och förändringen av människors värderingar, attityder och moralföreställningar. Den handledning i sexualundervisning som kom till för ett tjugotal år sedan ansågs av många både djärv och fördomsfri. I dag är handledningen, som i allt väsentligt bibehållits oförändrad genom åren, helt under omarbetning. Det finns i sammanhanget skäl att erinra om de fortlöpande ändringar i läroplanerna som görs och förutses mot bakgrunden av bl. a. samhällsutvecklingen, detta trots att dessa läroplaner antogs för relativt kort tid sedan. Även tillsättandet av 1964 års utredning om sexual- och samlevnadsfrågor i undervisnings- och upplysningsarbetet vittnar om behovet av förändringar.

Då skolbokslitteraturen granskas utifrån den nu gällande men delvis föråldrade handledningen och med denna starkt sammankopplade kommentarer och anvisningar till kursplaner kan de modernare böckerna inom området redan härigenom komma att bli hårt kritiserade, förstärkt också genom att delar av den allmänna opinionen står kvar på en äldre värderingsgrund.

JO framhåller vidare, att lärarens ledning av lektionerna, hans förklaringar och sätt att kommentera spelar en mycket viktig roll för elevernas kontakt med lärostoffet. Även om den nuvarande handledningen i sexualundervisning inte är modern, ger den dock läraren möjligheter att möta och balansera en alltför ensidig och onyanserad framställning i en i undervisningen använd bok.

Stockholms skoldirektion, som betraktat *Samspel* som en bredvidläsningsbok, har uttalat, att den inte har något att erinra mot att *Samspel* användes i undervisningen som komplement till den muntliga undervisningen och till den ordinarie lärobokens framställning. JO finner detta beslut oantastligt och erinrar om att det framgår av kursplanen i biologi för grundskolans högstadium, att biologinstitutionen bör förfoga över en relativt välförsedd boksamling.

JO anför vidare:

Vad härefter angår innehållet i den aktuella boken må framhållas, att det redan i förordet till boken påpekas, att den endast berör vissa närmare angivna avsnitt av vad som enligt gällande läroplaner ingår i sexualundervisningen. Framför allt den etiska sidan av ämnesdelen saknas praktiskt taget helt. Redan på den grund är det alltså omöjligt att betrakta boken som en egentlig lärobok. En lärare, som använder boken såsom enda läromedel och inte såsom enbart supplerande material till muntlig undervisning eller lärobok, förfar med andra ord felaktigt. Det är givetvis av vikt, att vederbörande lärare är medvetna härom. Man torde få utgå ifrån att skoldirektionen och i synnerhet skolöverstyrelsen uppmärksammar detta.

Att förbjuda bokens användning i skolarbetet kan inte komma i fråga

enbart på den grund att boken inte täcker hela ämnesdelen. Det faktum att delmoment som t. ex. samlagsteknik och planerat föräldraskap samt preventivmedel blott i begränsad utsträckning behandlas i Handledning i sexualundervisning men tas upp som väsentligheter i Samspel anser JO inte diskvalificerar den senare boken att användas i skolundervisningen.

På en punkt kommer emellertid vad som sägs i Samspel uppenbart i konflikt med vad som uttalas i skolöverstyrelsens handledning. Det är beträffande frågan om avhållsamhet från sexuellt samliv under uppväxtåren, där det i handledningen uttalas, att man i skolans sexualundervisning måste hävda, att avhållsamhet är det riktiga under det att i den i förevarande ärende aktuella upplagan av Samspel framhålles, att man inte kan säga, om tidigt sexuellt samliv är rätt eller fel. Uttalandets skärpa i handledningen medför i detta fall uppenbarligen att, om en lärare här gör Samspels uppfattning till sin inför eleverna utan att nämna uppfattningen i handledningen, han får anses ha brustit i den objektivitet som enligt gällande läroplaner skall prägla undervisningen. Enbart det faktum att en avancerad mening hävdats i Samspel gör dock inte boken som sådan olämplig, förutsatt att eleverna bedöms tillräckligt mogna att med lärarens hjälp kritiskt värdera bokens uppgifter.

JO finner inte heller från någon annan utgångspunkt, att boken Samspel inte bör få användas som hjälpmedel i skolundervisningen.

Utskottet

I de likalydande motionerna I: 292 och II: 370 hemställes att RFSU:s upplysningsskrift Samspel — i den form skriften hade i sin första upplaga — inte skall få användas i skolans sexualundervisning.

I de likalydande motionerna I: 743 och II: 933 samt i motionen II: 554 hemställes att samtliga läromedel i sexualkunskap respektive de för sexualundervisningen utgivna bredvidläsningsböckerna blir föremål för granskning.

I gällande läroplan för grundskolan uttalas under avsnittet Allmänna anvisningar för skolans verksamhet, att sexualundervisningen målmedvetet skall inriktas på att förebygga alltför tidiga förbindelser mellan ungdomar.

Sexualundervisning ingår som ett av huvudmomenten i ämnet hembygdskunskap på grundskolans lågstadium, i ämnet naturkunskap på mellanstadiet och i ämnet biologi på högstadiet samt förekommer även i kristendomskunskap, där enligt kursplanen samverkan skall ske med undervisningen i biologi.

Till kursplanerna har fogats förslag till disposition av studieplaner samt anvisningar och kommentarer. Beträffande sexualundervisningen i årskurs 9 betonas, att psykologiska och etiska synpunkter ovillkorligen måste finnas med.

I anvisningarna till de här aktuella kursplanerna hänvisas beträffande

momentens närmare utformning till skolöverstyrelsens Handledning i sexualundervisning. Denna handledning utfärdades 1956 och ersatte tidigare handledningar för folkskolans lärare och för lärare i högre skolor. Den allmänna inriktningen av sexualundervisningen och målet för den ändrades inte genom 1956 års handledning, vilken därefter utan väsentliga ändringar har omtryckts senast 1967.

I handledningen uttalas, att undervisningen allvarligt måste hävda den uppfattningen, att avhållsamhet från sexuellt samliv under uppväxtåren är det enda skolan med gott samvete kan rekommendera.

År 1964 har tillkallats sakkunniga för utredning rörande sexual- och samlevnadsfrågor i undervisnings- och upplysningsarbetet (USSU 64). I direktiven har angivits, att de sakkunnigas överväganden och förslag bl. a. skall avse den undervisning som meddelas genom skolväsendet. Vid sina överväganden av vilka värderingar som skall läggas till grund för sexualundervisningen bör de sakkunniga se denna undervisning som ett led i den uppfostran för mänsklig samlevnad vilken skolan och övriga institutioner för fostran och upplysning har till uppgift att meddela. De värderingar, från vilka undervisningen och upplysningsarbetet i sexual- och samlevnadsfrågor skall utgå, bör därför sammanfalla med de grunder, på vilka skolans etiska fostran i allmänhet skall bygga.

Skriften *Samspel* behandlar vissa av de kursmoment, som sexualundervisningen omfattar, men är ej lärobok och är således inte underkastad granskning enligt kungörelsen den 30 juni 1948 (nr 613) om granskning av vissa läroböcker. De etiska synpunkter, som måste ingå i sexualundervisningen, förmedlas ej av denna skrift, och RFSU har även uttalat som sin uppfattning, att kunskaper på de områden som behandlas i *Samspel* kan meddelas utan omedelbart samband med etisk vägledning.

Mot *Samspel* har anförts, att den ger uttryck för värderingar som klart strider mot skolöverstyrelsens handledning. Särskilt har invändningar riktats mot att i *Samspel* angivits, att man inte kan säga, om tidigt sexuellt samliv är rätt eller fel. Riksdagens justitieombudsman har emellertid uttalat, att enbart det faktum att en avancerad mening hävdats i *Samspel* inte gör boken som sådan olämplig, förutsatt att eleverna bedöms tillräckligt mogna att med lärarens hjälp kritiskt värdera bokens uppgifter. JO har samtidigt framhållit, att en lärare får anses ha brustit i den objektivitet som enligt gällande läroplaner skall prägla undervisningen, om han gör *Samspels* uppfattning till sin inför eleverna utan att nämna uppfattningen i handledningen.

De avsnitt av *Samspel* som särskilt blivit utsatta för kritik i motionerna I: 292 och II: 370 har i viss utsträckning omarbetats i den nu föreliggande andra upplagan.

Utskottet vill för egen del framhålla vikten av att de etiska och psykologiska synpunkterna får en framträdande plats i sexualundervisningen. I

den mån bredvidläsningslitteraturen utelämnar sådana synpunkter och särskilt om den ger uttryck för värderingar som kan anses stridande mot handledningen måste lärarna tillse, att undervisningen balanseras och kompletteras. Utskottet finner sig kunna förutsätta att detta krav tillgodoses och anser sig ej böra biträda det i motionerna I: 292 och II: 370 framställda yrkandet om förbud mot användandet av Samspel i skolans undervisning, vilket skulle innebära att de lokala skolmyndigheterna i detta avseende skulle betagas sin rätt att besluta om inköp av läromedel.

I vad avser yrkandena om granskning av läromedel i sexualkunskap vill utskottet erinra om att — såsom framhållits i svar den 26 oktober 1967 på fråga angående granskningen av litteratur för sexualundervisningen i skolorna — den år 1966 tillkallade läromedelsutredningen bl. a. har att behandla frågan om granskning av läroböcker och andra pedagogiska hjälpmedel, däribland bredvidläsningslitteratur. De i motionsparet I: 743 och II: 933 samt i motionen II: 554 upptagna frågorna är således i ett vidare sammanhang redan föremål för utredning. Utskottet finner sig därför ej heller kunna tillstyrka bifall till de sist nämnda motionerna.

Under återopande av det ovan anförda får utskottet hemställa,

att de sinsemellan likalydande motionerna I: 292 och II: 370 samt I: 743 och II: 933 samt motionen II: 554 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 29 oktober 1968

På allmänna beredningsutskottets vägnar:

NANCY ERIKSSON

Närvarande:

från f ö r s t a kammaren: herrar Hedlund (s), Eric Gustaf Peterson (fp), Axel Kristiansson (cp)*, Helge Karlsson (s)*, Karl Pettersson (s), fru Hultell (h), herrar Kilsmo (fp), Wååg (s)*, fru Diesen (h), herr Ove Karlsson (s)* och fru Nilsson (cp);

från a n d r a kammaren: fru Eriksson i Stockholm (s), fru Jäderberg (s), herrar Dickson (h), Rimås (fp), Wikner (s), Rask (s), Andersson i Örebro (fp), Johansson i Växjö (cp), Wiklund i Härnösand (s), Hugosson (s), Johansson i Skärstad (cp) och Thylén (h)*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.